

Verontwaardiging over hervorming Duits kiesstelsel

Achtergrond - 22 maart 2023 - Auteur: Marja Verburg

De Bondsdag is de afgelopen 10 jaar uit zijn voegen gegroeid. Door de ingewikkelde Duitse zetelverdeling zijn er steeds meer parlementariërs bijgekomen: van 631 in 2013 naar 736 nu. Het Duitse parlement heeft vorige week ingestemd met de hoognodige hervorming van het kiesstelsel. Maar de kritiek daarop is niet mals: Duitse media noemen de hervorming in commentaren ‘meedogenloos’, ‘kwaadaardig’, ‘onnodig roekeloos’ en spreken van een ‘gebrek aan historisch besef’.

De wens om het aantal zetels terug te brengen is er al jaren, een grote Bondsdag is onpraktisch en duur. Maar eerdere pogingen mislukten steeds omdat partijen zelf niet bereid waren zetels in te leveren. Dus kwamen steeds voorstellen op tafel die vooral nadelig waren voor de ander en vonden de partijen geen compromis. Nu hebben de coalitiepartijen SPD, Groenen en FDP alsnog een aanpassing van het kiesstelsel besloten - zeer tegen de zin van oppositiepartijen CDU/CSU en Die Linke. Ook Duitse analisten laten er weinig van heel.

Het Duitse kiesstelsel verschilt op een aantal punten sterk van het Nederlandse. Duitsland heeft een mengvorm van een districtenstelsel zoals de Britten en de Amerikanen dat kennen en het principe van evenredige vertegenwoordiging zoals dat ook in Nederland geldt. Daarnaast heeft Duitsland een kiesdrempel van 5 procent.

Direktmandate

Duitse kiezers geven twee stemmen af, een op een kandidaat in hun kieskring en een op een partij. De Bondsdagzetels worden verdeeld aan de hand van de *Zweitstimme*, de partijstem. Die bepaalt hoeveel zetels een partij heeft verworven in de Bondsdag. Die zetels worden in eerste instantie ingevuld met mensen die via de *Erststimme* direct gekozen zijn in hun kiesdistrict, de *Direktmandate*. De zetels die overblijven, worden verdeeld onder de deelstaatlijsten van een partij.

In het stelsel tot nu toe hebben kiezers een eigen vertegenwoordiger in de Bondsdag, die de belangen van hun regio behartigt

Het voordeel van het systeem met de *Direktmandate* is dat kiezers een eigen volksvertegenwoordiger in de Bondsdag hebben, die de belangen van hun regio behartigt. Deze Bondsdagleden onderhouden vaak ook nauwe banden met hun kiesdistrict.

Als een partij meer *Direktmandate* heeft dan zetels op basis van de tweede stem, mag ze die houden en krijgt er dus zetels bij. Dat zijn de *Überhangmandate*. Daarvoor moeten de andere partijen dan worden gecompenseerd, met *Ausgleichmandate*. Door dit systeem kan het aantal zetels flink oplopen. [Lees meer over het Duitse kiesstelsel op Duitslandweb](#)

De [hervorming](#) waarmee de Bondsdag op vrijdag 17 maart heeft ingestemd, zorgt ervoor dat bij de volgende verkiezingen in 2025 de *Überhangmandate* en de *Ausgleichmandate* verdwijnen. Als een partij meer kiesdistricten heeft gewonnen dan ze zetels heeft, vallen de districtwinnaars met de mindere resultaten af. Wie een kiesdistrict wint, komt dus niet meer automatisch in de Bondsdag. Deze aanpassing betekent dat de Bondsdag na de verkiezingen van 2025 voortaan het vaste aantal van 630 zetels heeft. [Bekijk het debat over de hervorming van het kiesstelsel terug op de site van de Bondsdag](#)

Grundmandatsklausel

Een andere aanpassing is dat de uitzondering komt te vervallen waar op dit moment Die Linke van profiteert. Als een partij minstens drie kiesdistricten heeft gewonnen, komt die partij tot nu toe in de Bondsdag, ook al heeft ze de kiesdrempel van 5 procent niet gehaald. Ze vormt dan geen fractie, maar een *Gruppe*, waarmee ze minder rechten heeft dan partijen die de kiesdrempel wel hebben gehaald. Deze uitzondering wordt de *Grundmandatsklausel* genoemd.

'We accepteren niet dat de coalitie probeert heel Beieren en delen van Oost-Duitsland monddood te maken'

Pas op het laatste moment hebben de regeringspartijen in het wetsvoorstel gezet dat de *Grundmandatsklausel* wordt geschrapt. Dat is nadelig voor Die Linke, maar kan in de toekomst ook een probleem zijn voor de CSU, de Beierse zusterpartij van de CDU. Die doet alleen mee in Beieren en haalt landelijk gezien maar net 5 procent van de stemmen. De CSU heeft inmiddels [aangekondigd](#) naar het Constitutioneel Hof te stappen om het schrappen van deze regeling ongedaan te maken. "We accepteren niet dat de coalitie probeert heel Beieren en delen van Oost-Duitsland (waar Die Linke veel wordt gekozen - red.) monddood te maken", aldus CSU-leider Markus Söder.

'Gif voor de democratie'

De kritiek in de Duitse media richt zich ook vooral op het schrappen van de *Grundmandatsklausel*. De regeringspartijen hebben er met hun hervorming vooral voor gezorgd dat het kiesrecht verder gepolitiseerd is geraakt, schrijft [Die Zeit](#) (betaalmuur): twee van de vier Duitse oppositiepartijen, Die Linke en de CSU, zijn in hun parlementaire bestaansrecht bedreigd. De politieke spelregels zijn nu eigenlijk niet meer partijpolitiek neutraal, aldus het gezaghebbende weekblad. "Het is gif voor een democratie als ze niet meer tot onomstreden regels kan komen."

De oppositie heeft gelijk als ze zegt dat het afschaffen van de *Gruppe*-regeling, die alleen ten koste gaat van politieke tegenstanders van de regeringspartijen, respectloos is, stelt [Die Zeit](#). Grondwetdeskundigen hadden het de coalitie ook afgeraden. "Een kiesrechthervorming is geen modelbouw, maar een operatie op het levende lichaam van de democratie." Dat SPD, Groenen en FDP de *Grundmandatsklausel* toch hebben geschrapt, is waarschijnlijk omdat ze niet hebben overzien wat de consequenties kunnen zijn. Bijvoorbeeld dat na de volgende verkiezingen, als Die Linke en de CSU dan inderdaad de kiesdrempel niet halen, rond de 4,5 miljoen kiezers niet meer in de Bondsdag vertegenwoordigd kunnen zijn, aldus [Die Zeit](#). De hervorming noemt ze 'onnodig roekeloos' en 'gewoon slecht politiek handwerk'.

Betekenis van de regio's

De [Süddeutsche Zeitung](#) veroordeelt het dat de coalitiepartijen met hun hervorming "zich zo weinig aantrekken van de historische en systemische dimensie van hun besluit". Dat is of 'meedogenloos' of een 'gebrek aan historisch besef'. Het Duitse kiesrecht is terug te voeren op het Duitse federale systeem, de betekenis van regio's en op de geschiedenis van de partijen - en dat was niet voor niets. Het regionale aspect van het kiesstelsel diende bijvoorbeeld als tegenwicht tegen een al te dominante centrale overheid. Dit alles is nu te gemakkelijk opzij geschoven. Dat komt het vertrouwen in de politiek en rechtsstaat niet ten goede, concludeert de krant.

'De hervorming gaat ten koste van 'Charakterköpfe', mensen die het goed doen in hun regio en die je in een parlement ook nodig hebt'

Een ander nadeel aan het nieuwe kiesstelsel is dat mensen met een *Direktmandat* niet meer verzekerd zijn van een zetel in de Bondsdag. Dat gaat ten koste van 'eenlingen' en 'Charakterköpfe', mensen die het goed doen in hun regio en die je in een parlement ook nodig hebt, schrijft [Focus](#) in een commentaar. Het weekblad noemt de hervorming 'kwaadaardig' en citeert voormalig Bondsdag-voorzitter

Wolfgang Schäuble (CDU): “Het nieuwe model verzwakt het principe van de representatie waarop ons parlementaire systeem is gebaseerd.”

Kiesdrempel

De regeringspartijen zijn niet ongevoelig voor de stevige kritiek van de afgelopen week. Volgens hen past de *Grundmandatsklausel* niet meer in het nieuwe kiesrecht en is de afschaffing ervan noodzakelijk om tot een kleinere Bondsdag te komen. Maar ze overwegen nu om in de kieswet de mogelijkheid op te nemen voor partijen om een lijstverbinding aan te gaan. Dat zou de CSU kunnen helpen, die dan samen met de CDU aan de verkiezingen mee zou kunnen doen. Ze hoeft dan niet meer op eigen kracht 5 procent van de stemmen te halen. Voorlopig is de CSU echter niet bereid met de coalitiepartijen te praten, [liet ze weten](#). Eerst wil ze een oordeel van het Constitutioneel Hof. Dat zal zeker nog maanden op zich laten wachten.

Grondwetdeskundige Florian Meinel, die de regeringspartijen adviseerde over de hervorming van het kiesstelsel, loopt in [Die Zeit](#) vast vooruit op een mogelijk oordeel van het Constitutioneel Hof. Als het Hof vindt dat het kiesstelsel een regionaal, federatief aspect moet hebben, hoeft niet per se de *Grundmandatsklausel* weer te worden ingevoerd. Dat functioneerde tot nu toe als “tegenwicht tegen de nationale kiesdrempel van 5 procent”, en zorgde ervoor dat partijen in de Bondsdag kwamen die niet in heel Duitsland succesvol waren, maar wel regionaal.

Wat Meinel betreft kun je de kiesdrempel ook verlagen naar 3 procent. Dat lijkt hem geen onwaarschijnlijke uitkomst. “Het Hof heeft zich steeds weer kritisch uitgelaten over de 5-procent-drempel, die de kanselijkheid van de partijen enorm beperkt.”

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/54537/verontwaardiging-over-hervorming-duits-kiesstelsel>